

MAGYAR NYELV

116. ÉVF.

2020. NYÁR

2. SZÁM

Típusok, csoportok, tájak a moldvai magyarban

Egy régi kérdés újragondolása

1. Bevezetés. Hat évtizeddel ezelőtt, 1959-ben jelent meg a debreceni egyetem folyóiratában, a Magyar Nyelvjárásokban SZABÓ T. ATTILA alapvető tanulmánya A moldvai csángó nyelvjárás kutatásának története címmel (1981-es újrakiadásakor módosult az eredeti cím: A moldvai csángó nyelvjárás kutatása (SZABÓ T. 1959/1981: 482–527). Akkor már tíz éve folyt, de még nem zárult le a kolozsvári nyelvészeti tanszék nyelvföldrajzi célú terepkutatása Moldvában, A moldvai csángó nyelvjárás atlasza anyagának gyűjtése, és a befejezéstől még viszonylag távol álltak a többi nyelvatlasz és a néprajzi atlasz munkálatai is (A romániai magyar nyelvjárások atlasza, A magyar nyelvjárások atlasza, Magyar néprajzi atlasz). Utólag meglepőnek tűnik, hogy már a kutatásoknak ebben a szakaszában SZABÓ T. ATTILA nagyon részletes, ám a tagolódás tudománytörténeti előzményeit kevésbé érintő tanulmányában az atlasszal kapcsolatos anyaggyűjtés tapasztalataként ennek a munkának az egyik fontos eredményét éppen abban látja, hogy „alapvetően és – legalábbis mi úgy hisszük – véglegesen tisztáztuk a csángóságon belül jelentkező nyelvjárasi tagozódást. Ennek eredményeképpen ma már világosan látjuk, hogy a moldvai csángó-magyarságon belül [...] három nyelvjárasi, sőt – bátran mondhatjuk – ennek megfelelően három néprajzi csoport jelölhető ki” (kiemelés tőlem, P. J.). És következik az „északi-csángók”, a „déli-csángóság” és az „ún. székelyes- vagy székely-csángók” településeinek felsorolása annak jelzésével, hogy a nyelvcsera mely fázisában találhatók az egyes településeken élő magyarok (SZABÓ T. i. m. 518–520).

A kérdés az, hogy hat évtized elteltével, a magyar nyelvföldrajz és a csángó-kutatás jelentős eredményeivel a hátunk mögött, állíthatjuk-e még mindig fenn tartások nélkül a moldvai magyar nyelvjárasi régió hármastagolódását, szerencsés volt-e ennek a három megnevezésnek a használata és azonos szintre emelése. Van-e továbbra is okunk a bizonytalankodásra abban, hogy az északi és a déli azonos, mezősegi típusú és eredetű, és ha nincs, miért nem fogadjuk el a kettősséget és a *mezősegi* és *székely* megnevezést?

2. A) Bizonyára a SZABÓ T. ATTILÁRA kevésbé jellemző nagyon határozott fogalmazásnak és az ő tekintélyének is szerepe volt abban, hogy a szakirodalom kellő fenntartások nélkül fogadta el és kanonizálta a véleményét. Annak ellenére, hogy a „csángókutatás” ezt megelőzően következetesen, kivétel nélkül, a moldvai magyarok kétféleségéről beszélt: magyarokról (csángókról) és székelyekről. Így ír róluk 1841-ben PETRÁS INCE JÁNOS feleletként DÖBRENTAI kérdéseire (PETRÁS 1842), majd JERNEY JÁNOS (1851), mindketten *csángó-magyar* és *székely-magyar* csoportot különböztetnek meg). PETRÁS INCE, aki első a tudománytörténeti sorban mind a tagolódás, mind az eredet kérdésében, Feleleteiben az utólagos kutatások által igazolt, ma is elfogadható véleményt fogalmazott meg: „kétfélék a’ Moldvában települő magyarok: Csángók t.i. és a’ szomszéd Erdélyből be vándorlottak, [...], s hogy ezek a csángók a bevándorlott székelyekkel barátságosan élnek ugyan, [...] de a csángó leány férjhez nem megy székely legényhez.”; „Éppen illy, vagy még nehezebben veszen csángó legény is székely leányt feleségül” (PETRÁS i. m. 1328–1329). 1868-ban tett utazásuk tapasztalata alapján KOVÁCS FERENC is azt jelzi útinaplójában, hogy eltér egymástól a Tatros és Tázló melletti „székely települések” lakosainak nyelve a csángó magyarokétól. Az előbbieket „nyelv tekintetében az erdélyi székely beszédmódjától miben sem különböznek, addig a csángó magyarok sajátzerű dialectussal bírnak, mely abban áll, hogy selypeskedő gyermek módjára ejtvén ki a szavakat, s helyett mindenütt sze-t, cs helyett cz-t használnak [...]. Egyébként tisztán és érthetően ejtik ki a magyar szokat, nem nyújtván azokat, mint a székelyek.” (Őt éppen SZABÓ T. idézi: i. m. 489). LÜKŐ GÁBOR 1936-ban megjelent munkájában a moldvai magyarok nyelvében, népi kultúrájában számára már egészen nyilvánvaló különbségek alapján *moldvai-székely* és *moldvai-magyar* néven különbözteti meg őket, és azt is látja, hogy ők magukat nem *csángó*-nak, hanem *magyar*-nak, illetőleg *székely-magyar*-nak tartják (LÜKŐ 1936: 9). A magyar nyelvöldrajzi munkálatokat megelőzően saját gyűjtése alapján készíti el nyelvi jelenségeket szemléltető térképlapjait, szóföldrajzi elemzése pedig a tagoltság fontos tényeit tárják föl (i. m. 78–82). Őt már (jogosan!) zavarja, hogy a *csángó* megjelölést számos más, főképpen a peremterületeken élő, oda sodródott magyar népcsoportra is használják. MIKECS LÁSZLÓ (1941/1989: 13) szintén, az eredet szempontjából fontos kétféleséget hangsúlyozza: székely és nem székely (csángó).

B) Közel három évtizeddel SZABÓ T. ATTILA tanulmányának megjelenése után, 1988-ban, BENKŐ LORÁND abban az előadásában, amelyet az Akadémián tartott, meggyőző nyelvtörténeti (névtörténeti) és nyelvöldrajzi fejtegetéseire bizonyító anyagként A magyar nyelvjárások atlasza és az egy évvel korábban megjelent Székely nyelvöldrajzi szótár adatait is hasznosíthatta (1990-ben megjelent változatában: A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből). Ő szintén a kétféleséget tekinti evidenciának; ezt és a kettő eltérő eredetét bizonyítja, és arra az álláspontra helyezkedik, hogy „A Románvásár vidéki és a Bákó vidéki csángóságnak [...] az alapvető nyelvi egyezése e népcsoportoknak föltétlenül közös származására, viszonylag egységes települési folyamatára utal, ezért a továbbiakban a két: északi és déli részleg távolabbi nyelvi kapcsolatainak problematikáját együttesen tárgyalhatjuk.” (i. m. 23). A népcsoport megnevezésében

LÜKÖvel mondhatni ellenkező álláspontra helyezkedik, jogosan hivatkozva arra, hogy 1. szaktudományi szinten elfogadhatatlan a *csángó*-nak a köznyelvben elterjedt, kritikátlan használata, 2. a *moldvai-magyar* és a *moldvai-székely* megkülönböztetés pedig mintegy elkülöníti a székelyt a magyartól, és ez azt sugallhatja, hogy a székelyek nem magyarok. Ezért ő a *csángó* megnevezés használatának az eredetire való leszűkítését javasolja a moldvai magyarok északi és déli csoportjára *moldvai csángó* jelzős kapcsolatban, a többiek pedig a *moldvai székelyek*. SZABÓ T. ATTILA a halála előtti évben, 1986-ban egy vele készült interjúban megismétli ugyan a csángók hármasságára vonatkozó nézetét, de ő is elismeri, hogy „Meglehetősen hasonlít egymáshoz az északi csángó és a déli csángó nyelvjárás, de merőben elkülöníthető a többi székelyes nyelvjárástól.” (SZABÓ T. 1988: 268).

C) Az 1959 előtti szerzők tehát, mondhatni kivétel nélkül, kétfélének látják, így írják le a moldvai magyarok nyelvét és az ezzel feltételezhetően összefüggő eredetét. Ezt követően mégis a SZABÓ T. ATTILA által határozottan megfogalmazott hármasság vált hivatkozási alappá, negyven évvel később HALÁSZ PÉTER, aki néprajzi alapon vizsgálta a táji tagozódást, már ha g y o m á n y o s e t n i k a i f e l o s z t á s k é n t hivatkozik rá (HALÁSZ 1999: 33). És ez így is maradt, annak ellenére, hogy pl. JUHÁSZ DEZSŐ a dialektológusok 2004-es konferenciáján (majd később egy angol nyelvű tanulmányban, l. JUHÁSZ 2012) a nyelvföldrajzi kutatások eredményeit áttekintve szintén az északi és a déli hasonló jellegét és mezősségi eredetét látja bizonyítottnak (BURA LÁSZLÓRA is hivatkozva az *a*-zás tekintetében: JUHÁSZ 2004). Ugyanezen a konferencián MURÁDIN LÁSZLÓ az *ly*-ezés és az aszszociatív *á*-zás egymással jórészt egybeeső elterjedésének elemzésével jut hasonló eredményre (MURÁDIN 2004). Szintén az északi és a déli csángóság azonos nyelvi sajátosságaira hivatkozik TÁNCZOS VILMOS is (2011: 15–17). Ennek ellenére jóval bőségesebben lehetne idézni olyan szerzőket a legkülönbözőbb tudományterületekről, akik a csángókkal foglalkozó szövegeikben továbbra is triviális ténynek tekintik a hármasságot és az ezt megnevező *északi*, *déli* és *székely* megnevezéseket.

3. A) A bizonytalanság és a bizonytalankodás összefügg a kérdés természetével és a moldvai magyar régió sajátos helyzetével. Minden hasonló jellegű, a nyelvvel összefüggő tagolásnak, tipizálásnak alapvető nehézsége a jelenségek természete, azok folyamatos jellege: kontinuumok mentén kell megtalálni a töréspontokat, ha egyáltalán vannak ilyenek. A moldvai magyar esetében a nehézségeket fokozza a régió enklávé volta. A nyelvi enklávékban ugyanis – azon kívül, hogy konzerválódnak a nyelvi formák – erőteljesebben keverednek, egyenlítődnék ki az eredetileg markánsabb eltérések (l. PÉNTÉK 2005: 409). Ennek a keveredésnek, folyamatos belső feszültségnek, nyomásnak volt egy olyan háttere is, amelyre nem irányult kellő figyelem: az a moldvai katolikus (és bizonyára az ortodox) települések túlnépesedése különösen a 19. század közepétől (l. TÁNCZOS 2011: 19, 1. táblázat). Közben a túlnépesedő katolikus székelyek szintén Moldvában és a Regátban (aztán Amerikában) keresték életlehetőségeiket, a moldvai közösségeknek maguknak is hasonló gondjaik voltak, közülük is sokan elvándorlásra kényszerültek.

B) Mire alapozhatta SZABÓ T. ATTILA 1959-ben megfogalmazott határozott és véglegesnek tekintett álláspontját a moldvai magyarok nyelvjárasi és néprajzi

hármasságáról? Mit jelent nála a *nyelvjárási* és a *néprajzi csoport*? Honnan erednek az általa használt elnevezések? Gyakorlatilag akkor már tíz éve folyt a csángó nyelvjárás atlaszának gyűjtése az ő vezetésével, elsősorban ennek a terepen szerzett tapasztalatait tekinthette biztos alapnak. Sőt már jóval korábban, a legintenzívebb első három év után, miközben több magyar és román nyelvű tájékoztatót írt a munkálatokról, 1951-ben egy, inkább a nagyközönségnek szánt dolgozatban mutatta be a csángó csoportokat (a hétfalusiakat, a gyimesieket, a bukovinaiakat), és részletesen, a nyolc évvel későbbihez hasonlóan a „moldvai csángó-magyarság” csoportjait és településeit (SZABÓ T. 1951/1962/1972). A tanszéken a feldolgozás munkálatai is jól haladtak, bár még 1963-ban is távol álltak attól, hogy áttekinthetők legyenek az egyes térképlapok adatai (I. SZABÓ T.–GÁLFFY–MÁRTON 1963). 1964-ben azonban GÁLFFY MÓZES – a hangtani jelenségek vizsgálata alapján – már SZABÓ T. ATTILÁTól eltérően szintén arra a következtetésre jut, hogy kettős, csángó – székely megoszlás igazolható (GÁLFFY 1964). De még mindig nem volt kellő támpont sem a belső tagolódás „végső” tisztázásához, még kevésbé a moldvai magyar távolabbi nyelvföldrajzi kapcsolatainak vizsgálatához a magyarországi és az erdélyi nyelvatlasmunkálatok akkori fázisában. Ez utóbbiak egyébként – amint BENKŐ LORÁND is kifejtette hivatkozott előadásában – utólag szintén a kettős, mezősegi és székely kapcsolódást igazolták (I. még: PÉNTÉK 2006).

A nyelvföldrajzi terepmunka a területiséget, a földrajzi szempontot helyezi előtérbe: a településeket, a kisebb-nagyobb régiókat, nem magukat a beszélőket, ahogy ezt ma a szociolingvisztika teszi. SZABÓ T. ATTILÁT is a munka megtervezésekor elsősorban a kutatópontok érdekelték. Végigjárta egész Moldvát, hogy megállapíthassa, hol élnek még magyarok, mely településeket lehet felvenni kutatópontnak. A terepmunka végéhez közeledve, számára az volt a legfontosabb, hogy minden egyes településről meg lehessen állapítani, jellegében melyik, előzetesen feltételezett csoportba tartozik. Idézett tanulmányában ezt a kitűzött feladatot el is végezte. Településtörténetileg a moldvai magyaroknak nyelvi és néprajzi tekintetben valóban háromféle településük jött létre (eltekintve a valamilyen arányban szinte mindenütt jelenlevő románoktól): 1. a régi magyarok települései, 2. az újabb székely települések és 3. a vegyes, magyar és székely települések (ez utóbbiakban többnyire a településen belül különültek el a magyarok és a székelyek, és az endogámiával is elhatárolták magukat). Földrajzilag az első csoport jellemzően az északi (Szeret menti), a második csoport (a székelyek) jellemzően a Tázló, Tatros és Beszterce mentiek, a harmadik, a vegyes csoport a déli (szintén Szeret menti), Bákó környéki, ahol egy településen belül élnek együtt magyarok és székelyek. Ez a moldvai csángó nyelvjárás atlasza térképlapjain is látható abból, hogy itt Bákó környékén ugyanazon a ponton a magyarok és a székelyek jellemző nyelvi adatai is előfordulnak. Például a *(fa)levél* 504-es térképlapján a magyar *levél* és a székely *lapi*, a *csinál* 185-ös térképlapján a magyarok jellemző *csán*-ja és a székelyek *csinál*-ja.

C) Honnan ered és hogyan értelmezhető a SZABÓ T. ATTILA által feltételezett három csoport megnevezése? A 20. század közepére már végbement a *csángó* név kiterjesztése a moldvai magyarság egészére, a székely csoport is bekerült az általa kreált *csángó* gúnynév csapdájába (I. PÉNTÉK 2017), így érthető, hogy

SZABÓ T. ATTILA is mindhárom csoportot *csángó*-nak nevezi (sőt a bukovinaiak, hétfalusiak, gyimesiek közhasználatú *csángó* nevét is tudomásul veszi). Ezen belül nem volt kétséges a *székely* vagy *székelyes csángó* megnevezés, amely egyaránt utalt ennek jellegére és eredetére. A másik, nem székely (korábban *csángó*-nak, *magyar*-nak nevezett) csoport egységes megnevezése és eredete tekintetében azonban még mindig nagy volt a bizonytalanság: az sem volt biztos, hogy nem székely, még kevésbé, hogy milyen eredetű, típusú. Ezt a bizonytalanságot hidalta át a tagolódás alsóbb szintjén ennek a csoportnak az *északi* és a *déli* neve. Ezeknek a neveknek a használatában az befolyásolhatta SZABÓ T. ATTILÁT, hogy két kiváló elődje közül az egyik, WICHMANN, az északon fekvő Szabófalván és környékén gyűjtött, közvetlen mestere, CSÜRY BÁLINT pedig mintegy 70 km-rel délebbre, Bogdánfalván és környékén. Gyaníthatólag a CsángóSz. német címében is szerkesztőként CSÜRY tartotta fontosnak a „Nordcsángó” megkülönböztetést, saját bogdánfalvi kutatásaira és későbbi, tervezett szótárkiadására is gondolva. (Egyébként nem volt szerencsés a hétfalusi anyagot is *csángó* néven szerepeltetni a szótárban, mivel így, egymás mellett az egyes szócikkekben, az adatok maguk cáfolják a két csoport összetartozását, azt, hogy a hétfalusiak nyelvi alapon összetartoznának a moldvai nem székely csoportjával.)

A három csoportnak ez az ugyanarra a szintre való emelése és megnevezése: északi, déli és székelyes, azért sem szerencsés, mert az első kettő a földrajzi elhelyezkedésre utal, a székelyes pedig a jellegre és az eredetre, ilyen tekintetben ezek a jelzők inkohereensek. Következetesebben északiról, délről és nyugatiról lehetne beszélni, vagy az eredetükre utalva legalább úgy, hogy székely és nem székely. Az eredet körüli bizonytalanság, a sokféle hipotézis miatt azonban ezt sem lehetett leírni, hogy „nem székely”, ugyanis SZABÓ T. ATTILA néhány korábbi nagy nyelvész (SZARVAS GÁBOR, MUNKÁCSI BERNÁT, HORGER ANTAL) nyomán hajlott arra a véleményre, hogy a moldvai magyarok mind székely eredetűek. 1958-ban a Magyar Nyelvben közölt írásában az 1598-as *Zekel vidék* adatot újabb bizonyítéknak tekinti arra, hogy Románvásár környékén a székelyeknek egy nagyon korai csoportja helyezkedett el a maga régi székely nyelvjárásával, és egy folyamatosan gyarapodó újabb csoport a Tatros, a Tázló és a Beszterce völgyében: az északi és déli csángók ősei „a középkornak közelebről meg nem határozható időpontjától tartó szinte szakadatlan székely kitelepülés során kerültek Moldvának különböző részeire és így az északi-csángóság mai településterületére is.” (SZABÓ T. 1958/1972: 121). (Az adat valószínű háttérét, ill. a Szabófalva környékének valóságos eredetére és történetére vonatkozó bőséges román történelmi forrásokat PERKA MIHÁLY tárgyalja, PERKA 2006: 19–26). Abban a feltételezésben, hogy a moldvai magyarok mind székely eredetűek, 20. századi csoportjaiknak a nyelvi eltérést kizárólag nyelvtörténeti idősíkok tényeként lehetne értelmezni oly módon, hogy az északiaké a legarchaikusabb, reliktum jellegű, a délieké ennél fiatalabb, változatosabb és változó, a székelyes a legfiatalabb, a legújabb időkig a székelyhez kötődik.

Az *északi* és a *déli* megnevezés tehát az eredet akkori tisztázatlanságát is jelzi, annak ellenére, hogy mint előbb idéztük, már PETRÁS INCÉNél szerepel a régebbi csoport kétségtelen erdélyi magyar (nem székely!) származása. Utólag azt lehet

mondani, hogy a 19. század végi kutatások nemhogy tisztázták volna, inkább összezavarták az eredet kérdését. Magam a viszonylag teljes szóföldrajzi anyag birtokában, annak elemzése alapján – kiegészítéseként a BENKŐ LORÁND által 1990-ben felsorakoztatott döntő tényanyagnak – csak PETRÁS INCÉT igazolhattam (PÉNTÉK 2006), azt, hogy a moldvai magyar nyelvjárás eredetében és típusában kétféle: mezőségi és székely. A két csoport földrajzi elhelyezkedése keveredik: a mezőségek mégis a Szeret mentén Szabófalvától Ploszkucényig, Bákó környékén a székelyekkel keveredve, a székelyes települések pedig a Kárpátok átjáróitól a Szeret felé tartó mellékfolyókat követve helyezkednek el (a települések ma már többnyire keverten, különböző mértékben elrománosodva).

4. A megnevezésben folyamatosan zavart okozott maga a *csángó* név. Ha jól meggondoljuk, a moldvai magyarok eredetét, történetét tárgyaló munkákban anakronisztikus a név használata, ugyanis a 18. század előtti öt évszázad gazdag történeti forrásanyagában ennek a névnek nincs nyoma. Előtte csak katolikus és magyar volt, a katolikus azt is jelentette, hogy magyar, a magyar azt is, hogy katolikus. Az sem hagyható figyelmen kívül, amire több kutató folyamatosan felhívta figyelmet, hogy tudniillik a név az archaikus moldvai csoport gúnyneveként jött létre: biztosra vehető, hogy a madéfalvi események korában nagyobb számban oda menekülő székelyektől ered (a székelyföldi székelyek ma is lenézik a csángókat, válogatás nélkül: a székelyes csángókat is), és ezt ők magukra vonatkoztatva a legújabb időkig nem használták, sértőnek érezték. (Magam a név eredetét a korábbiaktól merőben eltérően láttam igazolhatónak: PÉNTÉK 2014). Sok más hiteles adat mellett érdemes a leghitelesebbet idézni, a szabófalvi születésű történészt, a ma is ott élő PERKA MIHÁLYÉt. Ezzel kezdi 2006-ban megjelent dolgozatát: „Kiskoromból tudtam, hogy szülőfalum, Szabófalva, nagyobb, mint akármelyik más falu, nagy temploma van, s lakossága magyar, még akkor is, ha egyesek elfelejtették anyanyelvüket. Mi magyarok voltunk, Édesanyám, de mások is, nem ismerték vagy nem akarták használni a csángó elnevezést.” (PERKA 2006: 19) WICHMANN adatközlői ugyanezt mondták: az is magyar, aki már nem beszél magyarul.

Mivel pedig a *csángó* név szaktudományi használata is visszavonhatatlanul kiterjedt a moldvai magyarság (sőt némelyeknél a moldvai katolikusság) egészére, nem volt, nem lehetett foganatja BENKŐ LORÁND arra vonatkozó javaslatának sem, hogy a *csángó* név csak az északi és a déli csoportot, azaz a mezőségit jelölje (mint eredetileg), a kettősséget pedig a *csángó* és a *székely* (BENKŐ 1990: 5). Annak úgy tűnik még kevésbé, amit többféle meggondolásból magam ajánlottam, hogy teljesen el kellene kerülni a *csángó* név használatát. Helyette tökéletesen megfelelné a *moldvai magyar* megnevezés.

5. A néprajzkutatók közül GUNDA BÉLA volt az, aki BENKŐ LORÁNDdal egyidőben, 1988-ban, több tárgyi és társadalomnéprajzi jelenség alapján (endogámia a két csoporton belül, eltérő eke- és szövőszéktípusok, kemenceformák, asszonyok fejviselete stb.) szintén a magyar–székely kettősséget igazolta. Ő egyébként, elsősorban a régészeti leletekre hivatkozva, az eredet kérdésében arra a következtetésre jut, hogy „a Bákó és Románvásár környékén élő magyarok a honfoglalás

előtt a Kárpátokon kívül maradt magyarok utódai, akik a honfoglalás ideje óta megszakítatlanul élnek Moldva földjén.” (GUNDA 1988: 12–14) Ha ez valóban bizonyítható volna, akkor ennek a maradék-magyarságnak magyar nyelvi változatában szintén azonos típusúnak kellett lennie a belső-erdélyi mezőséginél.

BODÓ CSANÁD, VARGHA FRUZSINA SÁRA és VÉKÁS DOMOKOS a CsángA. anyagán végzett dialektometriai elemzés egy szinttel mélyebbre hatoló, finomabb technikájával négy kistájat különítettek el: egy északit, egy Szeret mentit, egy Tázló- és egy Tatros-völgyit (2012: 65). Az én értelmezésemben ez arra enged következtetni, hogy a két típus nagyjából további két-két kistájjra tagolódik. Ennek háttérében részben az állhat, hogy az ide érkező székelyek maguk is a székely nyelvjárás eltérő változatait beszélték.

HALÁSZ PÉTER elsősorban a társadalomnéprajz néhány szempontját érvényesítve foglalkozott 1999-ben a belső tagolódás kérdésével, szóföldrajzi és tárgyföldrajzi térképvázlatai és hivatkozásai is vannak. Azt is fontosnak tartja, hogy kerüljön sor a CsángA. behatóbb elemzésére ebből a szempontból: „A Moldvai Csángó Nyelvjárás Atlaszának több mint 600 térképlapján bizonyára számos olyan nyelvjárási jelenséget találhatunk, amelynek földrajzi megoszlása fontos adalékokkal szolgálhat a Moldvában élő magyarok táji-etnikai tagolódásához. Ennek feldolgozása, elemzése nyilvánvalóan a nyelvészek dolga. Én inkább a társadalomnéprajz területén igyekeztem anyagot gyűjteni arról, hogy maguk a moldvai magyarok miként látják a helyzetet, mely településekkel éreznek közösséget és melyekkel gyakorolják is az együvé tartozás különböző megnyilvánulásait.” (i. m. 34). Az ő elemzéseinek eredményei részben egyeznek a korábbi megállapításokkal, részben árnyalják az elnagyolt képet a mai belső kapcsolatok alapján. Végző következtetéseiben a következő megállapításokra jut: 1. elkülönül „a Román környéki, északi csángóknak nevezett csoport”, 2. kirajzolódik egy csoport Bákótól északnyugatra a Tázló és a Beszterce völgyében, 3. „elkülönül a Bákótól délre, a Szeret jobb partján húzódó települések láncolata”, 4. fontos a Szeret elkülönítő szerepe a déli tömbben, 5. elkülönül a Tatros és a Tázló összefolyásánál lévő települések csoportja (i. m. 40).

6. Következtetés. Nem kétséges, hogy a tipológia, a (néprajzi, szociológiai) csoport és a nyelvföldrajz eltérő szempontjai a tagolódás vizsgálatának. Ezek az eltérő szempontok és a hozzájuk igazodó módszerek eltérő következtetésekre vezethetnek, amelyek erősíthetik vagy gyengíthetik egymást (különösen a moldvai magyarok esetében). A különböző léptékű és kiterjedtségű nyelvföldrajzi kutatások, elsődlegesen a megjelent nyelvatlások, nem cáfolják, hanem inkább megerősítik a korábbi egyöntetű véleményt a moldvai magyar kettősségéről. Ez a tipológiai kettősség: a *mezősegi* és a *székely*, egyúttal világosan jelzi a két csoport belső-erdélyi eredetét is. Ennek a tudásnak a birtokában időszerű volna az *északi*, *déli* és *székely* helyett visszatérni a kettősséghez: a *mezősegi* és *székely* megnevezéshez, mindkettővel egyaránt pontosan jelezve a két nyelvváltozat eltérő típusát és a két csoport eltérő eredetét. Földrajzi elhelyezkedését tekintve a keveredés ellenére az egyik jellemzően *Szeret mentinek* tekinthető (érzékeltető megoszlással északról dél felé haladva Szabófalvától Bákó környékén át

Ploszkucényig, azaz Szabófalvától Szabófalváig, lévén, hogy a ploszkucényiek is Szabófalváról telepedtek délre), a másik a jobb oldali mellékvizek mentén elhelyezkedő kistérségnek. Mivel azonban egyre inkább szűkül azoknak a létszáma és köre, akik nyelvi kötődésük alapján magyaroknak tekinthetők, csökken annak is a jelentősége, hogy milyen virtuális vonalakkal tagoljuk őket. Az viszont nem lényegtelen, hogyan látjuk és láttatjuk őket történetileg, és hogyan értékeljük a tudomány és a tudománytörténet rájuk vonatkozó megállapításait.

Kulcsszók: moldvai magyar, csángó, belső tagolódás, típus, eredet, székely, mezősei.

Hivatkozott irodalom

- BENKŐ LORÁND 1990. *A csángók eredete és települése a nyelvtudomány szemszögéből*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 186. sz. Budapest.
- BODÓ, CSANÁD – VARGHA, FRUZSINA SÁRA – VÉKÁS, DOMOKOS 2012. Classifications of Hungarian dialects in Moldavia. In: LEHEL PETI – VILMOS TÁNCZOS ed., *Language Use, Attitudes, Strategies. Linguistic Identity and Ethnicity in the Moldavian Csángó Villages*. The Romanian Institute for Research on National Minorities. Cluj-Napoca. 51–69.
- GÁLFFY MÓZES 1964a. A moldvai csángó nyelvjárás hangrendszere. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 8: 31–44.
- GÁLFFY MÓZES 1964b. A moldvai csángó nyelvjárás mássalhangó-rendszere. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 8: 157–167.
- GUNDA BÉLA 1988. A moldvai magyarok eredete. *Magyar Nyelv* 84: 12–24.
- HALÁSZ PÉTER 1999. Új szempontok a moldvai magyarok táji-etnikai tagozódásának vizsgálatához. In: POZSONY FERENC szerk., *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben*. A Magyarságkutatás könyvtára XXIII, Budapest. 33–53.
- JERNEY JÁNOS 1851. *Keleti utazása a magyar őshelyeinek kinyomozása végett 1844 és 1845*. Pest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2004. Csángókutatás és nyelvföldrajz: egy kérdéskör tudománytörténetéhez. In: KISS JENŐ szerk., *Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 221. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 136–166.
- JUHÁSZ, DEZSŐ 2012. The types and main characteristics of the Hungarian dialects of Moldavia. In: LEHEL PETI – VILMOS TÁNCZOS ed., *Language Use, Attitudes, Strategies. Linguistic Identity and Ethnicity in the Moldavian Csángó Villages*. The Romanian Institute for Research on National Minorities. Cluj-Napoca. 97–109.
- LÜKŐ GÁBOR 1936. *A moldvai csángók. I. A csángók kapcsolata az erdélyi magyarsággal*. 2. kiadás. Néprajzi Füzetek 3. Budapest.
- MIKES LÁSZLÓ 1941/1989. *Csángók*. Bolyai Akadémia, Budapest. (A hivatkozott 1989-es újrakiadás: Optimum Kiadó.)
- MURÁDIN LÁSZLÓ 2004. Két területmegosztó hangjelenség a moldvai csángóban. In: KISS JENŐ szerk., *Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében*. A Magyar

- Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 221. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 167–173.
- PÉNTEK JÁNOS 2005. Magyar nyelv- és nyelvjárásszigetek Romániában. *Magyar Nyelv* 101: 406–413.
- PÉNTEK JÁNOS 2006. A belső tagolódás kérdése a moldvai magyarban a szóföldrajz alapján. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 50/1–2: 29–52.
- PÉNTEK JÁNOS 2014. A moldvai magyarokról és a *csángó* elnevezésről. *Magyar Nyelv* 110: 437–447.
- PÉNTEK JÁNOS 2017. Etnonimák és identitások. A moldvai magyarok identitásvesztésének példája. In: BENŐ ATTILA – GÜTI ERIKA – JUHÁSZ DEZSŐ – SZOTÁK SZILVIA – TERBE ERIKA – TRÓCSÁNYI ANDRÁS szerk., *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) három szimpóziumának előadásai*. Termini Egyesület, Törökbálint. 114–125.
- PERKA MIHÁLY 2006. Szabófalvi események. In: DIÓSZEGI LÁSZLÓ szerk., *A moldvai csángók. A Magyarságkutatás Könyvtára XXIX*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 19–26.
- PETRÁS INCE JÁNOS 1842. DÖBRENTAI GÁBOR kérdései 's PETRÁS INCE feleletei a ' moldvai magyarok felől. In: „... édes hazámnak akartak szolgálni...” Összeállította DOMOKOS PÁL PÉTER. Budapest, Szent István Társulat. 1293–1515.
- SZABÓ T. ATTILA 1951/1962/1972. Kik és hol élnek a csángók? In: *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek* 3. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 122–131.
- SZABÓ T. ATTILA 1958/1972. A moldvai „Zekel vidék” kérdéséhez. In: *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek* 3. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 119–121.
- SZABÓ T. ATTILA 1959/1981. A moldvai csángó nyelvjárás kutatása. In: *Nyelv és irodalom. Válogatott tanulmányok, cikkek* 5. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 482–527.
- SZABÓ T. ATTILA 1988. Vallomása életéről, munkásságáról, a nyelvtudományról. *Magyar Nyelv* 84: 257–270.
- SZABÓ T. ATTILA – GÁLFFY MÓZES – MÁRTON GYULA 1963. Tájékoztató a moldvai csángó tájnyelvi térképről. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 7/2: 214–229.
- TÁNCZOS VILMOS 2011. *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

Types, groups, and landscapes in Moldavian Hungarian

Reconsidering an old question

In his foundational article on the history of research on Moldavian Hungarians in 1959, drawing on linguistic geographic research projects carried out at the department in Cluj-Napoca, Attila Szabó T. concludes that three dialect groups can be discerned within the dialect region of Moldavian Hungarian: *székelyes* ‘Szekler-type’, *északi* ‘Northern’, and *déli* ‘Southern’. This final conclusion of his differs from the opinion of many previous authors who claimed that there are two types of Moldavian Hungarians: *székely* and *magyar* ‘Hungarian’. The terminology had also been confusing previously because the name *Csángó* was used to denote the original (Hungarian) group by some authors, while it was also used generally for all Moldavian Hungarians. The author of the present

paper argues that later linguistic geographic research shows the above tripartite classification to be incorrect, and the previously assumed duality is proven to be justified in terms of origin, dialect type, and territorial distribution. However, the two dialects continuously undergo dialect mixing, and are influenced even more by the dominant local Romanian dialect and the standard dialect of Romanian. Thus, the author proposes to use the names *mezőségi* ‘Grassland’ and *székely* ‘Szekler’ to express this duality.

Keywords: Moldavian Hungarian, Csángó, internal distribution, type, origin, *székely*, *mező-ségi*.

PÉNTÉK JÁNOS
Babeş–Bolyai Tudományegyetem